

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی بهترین روش های تدریس زبان و ادبیات فارسی در مدارس

محسن کاربخش راوری^۱

۱- لیسانس زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه ولی عصر رفسنجان

karbakhshm@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی بهترین روش های تدریس زبان و ادبیات فارسی در مدارس انجام شد. این مقاله به بررسی بهترین روش های تدریس زبان و ادبیات فارسی در مدارس می پردازد. نویسندگان ابتدا به اهمیت یادگیری زبان و ادبیات فارسی برای دانش آموزان اشاره کرده و سپس به بررسی روش های مختلف تدریس این موضوعات پرداخته اند. آن ها به مقایسه روش های سنتی و نوین تدریس اشاره کرده و نتایج تحقیقات علمی را مورد بررسی قرار داده اند. در نهایت، نویسندگان بهترین روش های تدریس زبان و ادبیات فارسی را بر اساس داده های علمی و تجربی توصیه کرده و راهکارهایی برای بهبود فرایند آموزش این موضوعات در مدارس ارائه کرده اند. این پژوهش به شیوه مروری و با استفاده از داده های کتابخانه ای صورت پذیرفت. نتایج نشان داد روش های تدریس خلاق در درس ادبیات فارسی می تواند از طریق استفاده از روش های متنوعی صورت بگیرد. دانش آموزان را تشویق کنید تا به صورت فعالانه کتاب ها، داستان ها و شعرهایی را در زمینه ادبیات فارسی بخوانند.

کلمات کلیدی: روش تدریس، فارسی، مدارس، دانش آموزان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقاله حاضر به بررسی بهترین روش‌های تدریس زبان و ادبیات فارسی در مدارس می‌پردازد. آموزش زبان و ادبیات فارسی از اهمیت بسیاری برخوردار است، زیرا این دو موضوع نه تنها به دانش زبانی و ادبی دانش‌آموزان کمک می‌کند، بلکه به توسعه تفکر و تحلیل آن‌ها نیز کمک می‌کند. در این مقاله، بهترین روش‌های تدریس زبان و ادبیات فارسی در مدارس مورد بررسی قرار خواهد گرفت. این روش‌ها شامل استفاده از روش‌های تعاملی، استفاده از فناوری‌های نوین در آموزش، ترکیب درس‌های تئوری با تمرینات عملی، تشویق به خلاقیت و پژوهش، استفاده از داستان‌ها و شعرها برای جذب توجه دانش‌آموزان و ... است.

با بررسی و اعمال این روش‌ها، معلمان می‌توانند بهترین نتایج را در آموزش زبان و ادبیات فارسی به دانش‌آموزان خود دست یابند و به نتایج مثبت و موفقیت در این حوزه دست پیدا کنند.

برای ادامه بهترین روش‌های تدریس زبان و ادبیات فارسی در مدارس، معلمان می‌توانند از روش‌های تعاملی مانند گروه‌های کوچک، بحث و گفتگو، بازی‌های آموزشی و نقش‌آفرینی استفاده کنند. این روش‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا فعالانه در فرایند یادگیری شرکت کنند و مهارت‌های زبانی و ادبی خود را بهبود بخشند.

استفاده از فناوری‌های نوین نیز می‌تواند بهبود چشمگیری در آموزش زبان و ادبیات فارسی داشته باشد. از نرم‌افزارهای آموزشی، ویدیوها، پادکست‌ها و منابع دیجیتال دیگر می‌توان برای جذب توجه دانش‌آموزان و تقویت مهارت‌های زبانی استفاده کرد.

ترکیب درس‌های تئوری با تمرینات عملی و کاربردی نیز می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا مفاهیم را بهتر درک کنند و بتوانند آن‌ها را در زندگی واقعی به کار ببرند.

همچنین، تشویق به خلاقیت و پژوهش در دانش‌آموزان می‌تواند باعث افزایش انگیزه و علاقه آن‌ها به یادگیری زبان و ادبیات فارسی شود.

استفاده از داستان‌ها، شعرها و آثار ادبی برای جذب توجه دانش‌آموزان و تقویت مهارت‌های زبانی و ادبی آن‌ها نیز می‌تواند به عنوان یک روش مؤثر در آموزش زبان و ادبیات فارسی مورد استفاده قرار گیرد.

با ترکیب این روش‌ها و اعمال آن‌ها در فرایند تدریس، معلمان می‌توانند به بهترین شکل ممکن دانش‌آموزان را در زمینه زبان و ادبیات فارسی راهنمایی کرده و به نتایج قابل قبول در این حوزه دست یابند.

ادبیات به عنوان یکی از مهمترین رشته‌های علوم انسانی، تاثیر بسیار زیادی بر دانش‌آموزان دارد. این تاثیرات می‌تواند در چند زمینه مختلف مشاهده شود:

۱. تقویت مهارت‌های زبانی: مطالعه آثار ادبی و شعرها به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با استفاده از واژگان و ساختارهای زبانی پیچیده آشنا شوند و مهارت خواندن و نوشتن خود را بهبود بخشند.

۲. توسعه تفکر انتقادی: مطالعه داستان‌ها و رمان‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا تفکر خود را تقویت کرده و به دیدگاه‌های مختلف نگاه کنند.

۳. ارتقاء احساس همدلی و همدردی: آثار ادبی، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با مسائل انسانی، اجتماعی و فرهنگی دیگران آشنا شوند و احساس همدلی و همدردی با دیگران را تقویت کنند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۴. تقویت خلاقیت: مطالعه داستان‌ها، شعرها و آثار ادبی مختلف، خلاقیت و تخیل دانش‌آموزان را تقویت می‌کند و آن‌ها را به تولید آثار جدید و خلاقانه ترغیب می‌کند.

۵. ارتقاء اعتماد به نفس: مطالعه و درک آثار ادبی، به دانش‌آموزان اعتماد به نفس بالاتری در برقراری ارتباطات و بیان افکار و احساسات خود می‌دهد.

به طور کلی، ادبیات به عنوان یک پنجره به دنیای دیگران، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا به شکل جامع‌تر و عمیق‌تری به مسائل مختلف نگاه کنند و باعث توسعه فرهنگ عمومی و هوش عاطفی آن‌ها شود.

یکی از مباحث مهم در روش تدریس، ویژگی‌های معلم است که در نوع ارتباط و با فراگیران و ایجاد یادگیری بسیار مؤثر است. به نظر می‌رسد که خصوصیات معلم را می‌توان در دو بخش مورد بحث و بررسی قرار داد:

الف) ویژگی‌های نفسانی:

از جمله ویژگی‌های نفسانی معلم می‌توان به اخلاص اشاره نمود. معلم مخلص، مشکلات را برای رضای خدا تحمل کرده، با نگرش الهی به مسائل می‌نگرد. او به شاگردان خود از آن جهت که محتاج تعلیم و هدایت هستند و خداوند بزرگ آنها را به دانایان قوم سپرده است، می‌نگرد و همچون مادر یا پدری دلسوز برای حل مسائل و مشکلات آنان تلاش می‌کند. تواضع صفت دیگری است که موجب جذب شاگردان می‌شود، زیرا کسی که متواضع باشد، خداوند او را در مقام بالایی قرار می‌دهد (رفعه الله من تواضع و وضعه الله من تکبر). معمولاً هر چه میزان دانایی و علم افراد بالا می‌رود، تواضع آنان نیز بیشتر می‌شود، زیرا دانسته‌های خود را با ندانسته‌ها مقایسه می‌کنند و می‌فهمند که جهلشان بیش از علمشان است، چنان که سقراط حکیم می‌گفت: «من عالم‌ترین انسان‌ها به جهل خویش هستم. عزت نفس و به عبارتی اعتماد به نفس نیز از ویژگی‌های نفسانی معلم است که باید در وجود خود نهادینه سازد. هر فردی با کم کردن فاصله «خودواقعی» خویش و «خود ایده آل» می‌تواند میزان عزت نفس خود را افزوده، از خودکم بینی و کم رویی نجات یابد.

طهارت روح نیز از ویژگی‌های نفسانی معلم است که با دائم الوضو بودن و ارتباط‌های متعالی با منابع معنوی می‌تواند این ویژگی را ایجاد کند و یا تقویت بخشد. صفای باطن معلم باعث صدور انرژی معنوی از سوی او به فراگیران می‌شود و موجب می‌گردد که ارتباط روحی و عاطفی برقرار شود و در نتیجه، به امر یادگیری سرعت بخشد. آرامش و طمأنینه که در وقار و متانت معلم نمود می‌یابد، ویژگی دیگری از این دست است. خلاقیت و زایش ذهنی نیز از ویژگی‌های نفسانی معلم است که بر اثر مطالعه زیاد و ارتباطات انسانی و تفکر به نقطه اوج می‌رسد و محبوبیت او را نزد فراگیران دوچندان می‌کند. موارد دیگری همچون صبر و شکیبایی، قاطعیت و خونسردی نیز وجود دارد؟

ب) ویژگی‌های رفتاری

برخی از ویژگی‌های معلم مربوط به رفتار اوست. برای مثال، اعتدال رفتاری و دوری از افراط و تفریط در کلیه امور مربوط به آموزش و پرورش از جمله ویژگی‌های رفتاری معلم است که در او مشاهده می‌شود. ابراز مهر و محبت و علاقه نسبت به شاگردان و همکاران نیز از ویژگی‌های بارز یک معلم است که بازتاب این رفتار مهرآمیز، به تعیین علاقه مندی و ابراز و اظهار محبت از سوی طرف مقابل است. این رفتار موجب حکومت معلم بر قلب شاگردان می‌شود و مصداق بارز مثل معروفی است که «حاکم بر قلب‌ها باش تا بر اندیشه‌ها حکومت کنی. خوش رفتاری و خوش ارتباطی نیز از ویژگی‌های رفتاری معلم به شمار می‌رود و گمانه زنی شاگردان را به سود و سوی او سوق می‌دهد. ادب و رفتار مؤدبانه ویژگی دیگری است که در رفتار معلم باید

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مشاهده شود. اگر چه «ادب» حاصل سال‌ها تربیت خانوادگی است، اما از طریق تمرین و اکتساب می‌توان رفتارهایی مؤدبانه از خویش نشان داد و به حدود و حقوق دیگران احترام گذاشت و خود را مقدم بر غیر ندانست.

آراستگی ظاهری و دوری از بی‌نظمی و آشفتگی، چه در لباس و نوع پوشش و چه در وسایل شخصی همچون کتاب، جزوه و یا برگه‌های مربوط به طرح درسی، نیز در تبیین شخصیت معلم بسیار مؤثر است و باید در این موارد سعی فراوان شود، زیرا ویژگی‌های مهم معلم، نظم و آراستگی اوست. از دیگر ویژگی‌های معلم، بالا بودن سطح علمی اوست. بدیهی است که معلمان آگاه به دانش‌های متعدد و متنوع، بیش از معلمانی که تنها در حد متن آموزشی مورد نظر آگاهی دارند، مورد توجه قرار می‌گیرند. آگاهی‌های سیاسی اجتماعی، عرفانی، اخلاقی، علمی و اطلاعات عمومی از موارد ضروری است که معلم باید آنها را به دست آورد.

البته ویژگی‌های دیگری نیز وجود دارد که یا زیرمجموعه فوق قرار می‌گیرند و یا به علت عمومیت و روش بودن، از آنها چشم می‌پوشیم. درخاتمه باید گفت که معلمان با تلاش و همت و توسل به اهل بیت عصمت و طهارت (ع) می‌توانند خود را به این ویژگی‌ها بیارینند.

ارزشیابی

مبحث پایانی تکنولوژی آموزشی «ارزشیابی» است. ارزشیابی به معنای جمع‌آوری اطلاعات به منظور اخذ تصمیمات مناسب است. گاه ارزشیابی از سوی معلم و در طول دوره آموزشی صورت می‌گیرد تا به فراگیر در امر یادگیری کمک کند، و گاه زمان آن از سوی مؤسسه آموزشی تعیین می‌شود تا تصمیم‌های مناسب جهت ارتقای تحصیلی فراگیر صورت گیرد و در جدول امتیازات، جایگاه او مشخص شود.

ارزشیابی علت‌های مختلف دارد که برخی را ذکر می‌کنیم:

الف) ایجاد انگیزه برای فراگیر جهت تسریع یادگیری در ابتدای آموزش.

ب) تشویق فراگیران به یادگیری و ایجاد رقابت سالم علمی.

ج) آگاهی بخشی برای فراگیر که خود را ارزیابی کند.

د) آگاهی بخشی برای فرادهنده (معلم) تا نقاط قوت و ضعف خود را در تدریس بیابد.

ه) اصلاح فعالیت‌های غیرصحیح در یادگیری.

بنابراین، با ارزشیابی است که هم فراگیر و هم فرادهنده سنجش می‌شوند و می‌توانند به اصلاح خود بپردازند. البته ارزشیابی باید متناسب با اهداف آموزشی صورت گیرد تا در سایه هماهنگی این دو، تصمیمات لازم برای فراگیر گرفته شود.

انواع ارزشیابی

گاهی مانند زمان کنکور، قبل از دوره آموزشی، ارزشیابی صورت می‌گیرد تا آموزش‌های جدیدی متناسب با دانسته‌های قبلی فراگیر طراحی و تنظیم شود. این آزمون را «ارزیابی تشخیصی» می‌نامند و تعیین کننده «رفتار ورودی» فراگیر است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

گاه ارزشیابی در مراحل گوناگون یک دوره آموزشی صورت می‌گیرد. امتحان هفتگی میان‌ترم و حتی سئوال‌ات ابتدای هر جلسه که مربوط به درس جلسه قبل است از این گروه هستند. این نوع ارزشیابی به «ارزشیابی مرحله‌ای» معروف است. آنچه در تمام مؤسسات آموزشی از اهمیت بالایی برخوردار است، «ارزشیابی مجموعه‌ای» است که در پایان هر دوره مانند ترم و پایان ثلث صورت می‌پذیرد و سرنوشت تحصیلی دانش آموز با امتیاز آن رقم می‌خورد. دو نوع اخیر، ارزشیابی تعیین کننده رفتار خروجی فراگیر است و میزان یادگیری او را در دوره آموزشی مورد نظر نشان می‌دهد.

روش‌های ارزشیابی

اگر چه هر معلمی با توجه به صلاحدید و قدرت خلاقیت خویش، روش خاص خود را در ارزشیابی به کار می‌برد، ولی به طور کلی روش‌های ارزشیابی را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

الف) کتبی (نوشتاری) که بیشتر ارزشیابی‌ها با این روش است. آزمون‌های کتبی نیز به دو شیوه تشریحی و تستی (عینی) برگزار می‌شوند که در شیوه اول گاهی پاسخ‌ها به صورت محدود است و گاه وسیع و گسترده، یعنی معلم به صورت تحلیلی پاسخ می‌طلبد. ارزشیابی تستی نیز به چهار شکل صحیح غلط، چندگزینه‌ای، جورکردنی و کامل کردنی صورت می‌گیرد.

ب) شفاهی (گفتاری) که محدود به مواقع خاص است. گاهی پس از آزمون کتبی، جهت کسب اطلاعات بیشتر آزمون شفاهی صورت می‌گیرد، مانند مصاحبه‌های بعد از آزمون کتبی که در برخی مؤسسات وجود دارد و گاهی اصل متن آموزشی با صلاحدید معلم به صورت شفاهی آزموده می‌شود تا قدرت تحلیل و بررسی و عمق دریافت فراگیر برای معلم ثابت گردد.

ج) عملی که مربوط به متن‌های خاصی می‌شود. در مواردی که سنجش افراد به کاربرد برخی وسایل و یا به عمل آوردن یک پدیده تجربی منوط است، از امتحان عملی استفاده می‌شود، توجه به امکانات موجود در یک مؤسسه آموزشی از نکات مهم در این نوع آزمون است.

مفهوم تدریس:

درس دادن هرچه باشد تلاشی است چند جانبه که شامل اطلاع رسانی، پرسش و پاسخ، توضیح دادن، گوش دادن، تشویق و ترغیب کردن و مجموعه‌ای از فعالیت‌های دیگر می‌شود. تدریس عبارت است از هر فعالیتی از جانب یک فرد که به منظور تسهیل یادگیری فرد دیگری انجام می‌شود.

تدریس عبارت است از کاربرد عملی اصول و تئوری‌های تعلیم و تربیت در جریان آموزش به منظور کسب مهارت‌های علمی تدریس و اخذ کفایت و شایستگی عملی.

تدریس دو مفهوم دارد. زمانی که معلم در کلاس همه کاره است و فراگیران نقش فعال و موثری در فرایند تدریس ندارند. این یک مفهوم بسته از تدریس است. وزمانی که مشارکت در فرایند تدریس، بیشتر به فراگیران مربوط است و وظایف بین معلم و فراگیران تقسیم می‌شود و نهایتاً تدریس را به سمتی سوق می‌دهد که از طریق تعامل انجام پذیرد. یک مفهوم باز از تدریس است.

شرایط یک تدریس اثر بخش:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مهم‌ترین وظیفه معلم ایجاد شرایط یادگیری است. برای مشخص کردن شرایط یادگیری، یادگیری انواع روش‌ها و کاربرد آن‌ها برای اهداف متنوع آموزشی لازم و ضروری است و آن چه مهم‌تر از یادگیری روش‌های تدریس است، آگاهی از نحوه یادگیری دانش‌آموزان و کارکرد مغز آدمی است. روش‌های سنتی و متداول تدریس قادر به هدایت افراد به سوی یک تحول عمیق نخواهد بود بدیهی است چنانچه معلمانی کارآمد الگوی دانش‌آموزان باشند، راه پیشرفت و ترقی هموارتری فراروی آنان خواهد بود. تدریس کارآمد و موثر یکی از شاخص‌های آموزش و پرورش پویا می‌باشد. معلمان در کلاس‌های درسی جهت تدریس و آموزش مطالب و محتوای کتاب‌های درسی از روش‌ها و شیوه‌های خاصی استفاده می‌کنند. این روش‌ها در کل به دو دسته روش‌های سنتی نظیر سخنرانی و... و روش‌های فعال نظیر بحث گروهی، حل مسأله، اکتشافی، یادگیری در حد تسلط و... .. طبقه بندی می‌شوند. هر کدام به شیوه خاص خود و با توجه به موضوعات درسی به کار برده می‌شوند و معلمانی موفق هستند که شاگردان خود مطالب شناختی و اجتماعی را به خوبی عرضه می‌دارند و نحوه کارگیری مؤثر از آنها را می‌آموزند. اهم معیارهایی یک یک معلم باید رعایت کند می‌پردازیم.

۱. اخلاق حرفه‌ای

اولین مهارت یک معلم اخلاق حرفه‌ای است اخلاق حرفه‌ای شامل موارد بسیار زیادی است که در اینجا به اختصار به سه مورد مهم‌تر اشاره خواهیم کرد.

۱-۱. ظاهر و پوشش مناسب

وقتی شما وارد کلاس می‌شوید و دانش‌آموز شما را می‌بیند اولین نکته‌ای که توجه او را جلب می‌کند ظاهر و آراستگی شما است. آراستگی به معنی پوشیدن لباس‌های گران قیمت نیست بلکه به معنی مرتب و منظم بودن ظاهر است. خود ما هم دقیقاً همین طور هستیم. اولین چیزی که از همه انسان‌ها در ذهن ما می‌ماند آراستگی و ظاهرشان است پس توجه به این مورد بسیار مهم است که ظاهر و پوشش مناسب و مطابق موازین اسلامی داشته باشیم.

۱-۲. حسن تعامل

مورد دوم تعامل درست است. مهم‌ترین خصلتی که یک معلم باید داشته باشد تعامل درست با دانش‌آموزان، مدیر و خانواده است. تعامل درست به معنی این است که معلم بتواند آنچه که می‌خواهد را، با یک برخورد خوب، اجرایی کند. تعامل درست به معنی فعل پذیری معلم نیست، و یا حتی به معنای تحکم به دانش‌آموز نیست. معلم باید خواسته‌های خود را در قالب پیشنهاد و توصیه در کلاس عنوان کند تا مقاومت دانش‌آموزان پایین بیاید و همکاری بیشتری از خود نشان دهند.

ارتباط در همه ابعاد پنهان و آشکار، کلامی و غیرکلامی آن زیرساز رشد و تحول آدمی است انسان بدون ارتباط با دیگری نمی‌تواند به مراحل تحول دست یابد ما با ارتباط با دیگری و با دیگران خود را می‌شناسیم با پی بردن به وجود دیگری است که به وجود خود آگاه می‌شویم تنها با درک و هویت دیگری و دیگران است که به هویت خویش هوشیار می‌شویم انسان بدون ارتباط نوری است که در خلأ می‌تابد انعکاس تابش نور تنها در ارتباط با عنصر که بتواند نور را به خود بگیرد تا آشکار شود. آدمی نیز برای اینکه خود را بفهمد خود را بیابد و به خودش هوشیار گردد باید با دیگری مرتبط گردد. (کریمی، ۱۳۷۶)

اساسی‌ترین ابزار تعامل ما زبان ما است. زبان سر و زبان بدن در مکالمات روزمره ما نقش اساسی دارند. در تعاملات روزمره ما حدود ۶۰ درصد زبان بدن مهم است، ۳۰ درصد لحن کلام ما و تنها ۲۰ درصد کلمات ما مکالمه ما را شکل می‌دهند. پس برای

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

یک معلم که همواره در حال تعامل با گروه‌های مختلف است، خیلی مهم است که بیان مناسبی داشته باشد و یا اصطلاحاً مهارت فن بیان خوبی را در خود ایجاد کند تا به عنوان یک معلم حرفه‌ای در کلاس حاضر شود.

۳-۱. منظم بودن

از اهمیت نظم هر چه بگوییم کم گفته‌ایم و کمتر کسی است که از اهمیت نظم بی‌خبر باشد. نظم یک معلم باید هم در ظاهر و پوشش او، هم در تعاملات او، هم در حضور به موقع در مدرسه و کلاس، هم پر کردن به موقع و کامل دفتر کلاسی و در یک کلام در تمامی رفتارهای او مشهود باشد. انسان با نظم و برنامه ریزی می‌تواند به تمام خواسته‌های خودش دست یابد.

۲-روانشناسی آموزش و یادگیری

یک معلم باید تا حد زیادی روانشناسی آموزشی و یادگیری را بداند چرا که معلم در درجه اول با دانش آموزان با تفاوت‌های فردی مختلف رو به رو است در این قسمت به اهم موارد مورد نیاز در کلاس اشاره خواهیم کرد.

۱-۲. ارتباط عاطفی

مهم‌ترین کار یک معلم برقراری ارتباط عاطفی درست با دانش آموزان است بدون ارتباط عملاً یادگیری اتفاق نمی‌افتد شنیده‌اید که می‌گویند چوب معلم آر بود زمزمه محبتی جمعه به مکتب آورد طفل گریز پای را. مثال‌های زیادی وجود دارد از علاقه دانش آموز به معلم که باعث رشد و پیشرفت دانش آموز شده است. خیلی از ما شنیده‌ایم که یک دانش آموز می‌گوید من چون فلان معلم را دوست دارم او را بیشتر می‌خوانم و چون فلان معلم زیاد مورد علاقه من نیست درس او را نیز دوست ندارم.

ضرورت این موضوع درس معلم ریاضی بیشتر مشهود است چرا که معلم ریاضی به سبب سخت‌تر بودن این درس باید ارتباط عاطفی بهتری با دانش آموزان بگیرد تا با زدن قلبشان آنها را مجذوب درس بنماید. یک همکاری داشتم در اولین سال خدمتم، به عنوان یک توصیه به من گفتند که در کلاس هر چقدر درس می‌دهی بده هرکاری می‌کنی بکن اما یک نصیحت به تو دارم با دانش آموزان مهربانانه برخورد کن تا در قلبشان جا پیدا کنی. آن زمان دانش آموزان شمارا را بهترین معلم خواهند شناخت و کار شما به عنوان یک معلم بهتر و راحت‌تر پیش خواهد رفت. لذا برقراری ارتباط عاطفی خوب با دانش آموزان در بهبود وضعیت تحصیلی آن‌ها تأثیر بسزایی دارد. به خصوص برای دانش آموزانی که دچار اضطراب ریاضی هستند و علاقه زیادی به این درس ندارند.

نکته قابل توجه اینجاست که محبت یک معلم نباید مایه سوء استفاده دانش آموز گردد یعنی معلم در عین لطافت و مهربانی باید سیاست و اقتدار خود را حفظ کند تا دانش آموز از او حرف شنوی داشته باشد.

۲-۲. تدریس با آرامش

در محیط ترس اضطراب یادگیری اتفاق نمی‌افتد معلمی که اهل بدرفتاری و خشونت و عصبانیت باشد نمی‌تواند به اهداف کلاس درسی دست پیدا کند و عملاً زحمات خود را به باد می‌دهد. محیط کلاس باید یک محیط دوستانه و در آرامش باشد و عاری از هرگونه خشم و عصبانیت تا دانش آموز دل به کلاس و سپس درس معلم بسپارد و معلم باید از هرگونه عجله در تدریس پرهیز کند و با لحنی مهربانانه کلاس را به سمت اهداف هدایت کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

برخورد یک معلم نسبت به سؤال دانش آموز خیلی می‌تواند در ایجاد آرامش در او اثر گذار باشد. خصوصاً در درس ریاضی که یک درس چالشی و سؤال برانگیز است. معلم نباید هرگز سؤال دانش آموز را با تمسخر پاسخ دهد چراکه در این صورت نبوغ دانش آموز کور شده و دیگر به خود زحمت فکر کردن و جسارت سؤال کردن و پیگیری درس را نمی‌دهد.

معلم نباید هیچ وقت دانش آموز را مستقیماً توبیخ و خطاب کند یا خدایی نکرده شخصیت او را خرد کند. چرا که در این صورت دانش آموز تا ابد از آن کلاس و معلم تنفر خواهد بود و علاقه‌ای به درس نشان نخواهد داد.

۲-۳. توجه به تفاوت‌های فردی

دانش‌آموزان مختلف سبک‌های یادگیری متفاوتی دارند. یکی دیداری است، دیگری شنیداری یکی دچار بدفهمی است دیگری دیرآموز است. یکی پیش نیازها را فراموش کرده دیگری اختلال حواس و اضطراب دارد معلم خوب باید به تمامی این مسائل آگاه باشد.

گاهی دانش‌آموزان کلاس درگیر مسائل شخصی و خانوادگی هستند که گاه آن معلم هیچ درکی از آن مشکلات ندارد. در این موارد بهتر است معلم دانش آموز را مواخذه و قضاوت نکند پیش آمده که دانش آموز در کلاس توجهی به درس ندارد زنگ تفریح که وارد دفتر کلاس می‌شوم می‌بینم که مدیر می‌گوید پدر و مادر این دانش‌آموز دچار اختلاف هستند و زندگی‌شان نزدیک به فروپاشی است و این عامل سبب حواس پرتی و عدم تمرکز دانش آموز شده است. دقیقاً اینجا است که همدلی و برقراری ارتباط عاطفی ضرورت خود را بیشتر نشان می‌دهد.

۳. مدیریت مطلوب کلاس درس

معلمان قاطع می‌توانند به محض ورود به کلاس ابتدایی خود را تصویب کرده این توانایی را در طول روز حفظ نمایند با ترکیب چند نهاد از جمله استفاده از حالت‌های بدن صدا و چهره اقتدار خود را به اثبات می‌رساند خواند شما نیز باید بدین بهش عمل کنید یعنی هنگام ورود به کلاس ساخت ایستاده و سر خود را بالا نگه دارید و با نگاه کردن به کل دانش‌آموزان با صدای محکم واضح و جدی صحبت نمایید به عبارت دیگر لازم است شما چه در رفتار کنید که دانش‌آموزان کلاس در یابند که شما اداره کلاس هستید در عین حال نباید به خاطر ترس دچار سرخوردگی و سلطه پذیری شوند که مورد تمسخر واقع شده‌اند و در نتیجه عزت نفس آنان کاهش یابد. [منشی زاده، ۱۳۸۶، ص ۱۸۰]

روش‌های یاددهی - یادگیری در برنامه درسی فارسی

این برنامه برای آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی و ادبی، تفکر، گسترش گنجینه لغات، شناخت بهتر اطراف و ایجاد ذوق ادبی در دانش‌آموزان روش‌های زیر را مؤثر می‌داند. لازم به توضیح است که روش‌های زیر جنبه توصیه‌ای و پیشنهادی دارد و مدارس و معلمان و دست اندر کاران آموزشی می‌توانند از دیگر روش‌ها و فعالیت‌های مناسب با برنامه نیز استفاده کنند:

۱- روش پرسش و پاسخ: همانطور که از نام این روش بر می‌آید، در این روش معلم پرسش‌های مناسبی را تهیه و آماده می‌کند و آن‌ها را به گونه‌ای در کلاس به کار می‌گیرد که دانش‌آموزان به سمت اهداف برنامه و درس هدایت شوند. در این روش معلم می‌تواند پرسش‌هایی فی البداهه نیز جهت تکمیل یادگیری طرح کند. نکته مهم این است که مدیریت و هدایت دانش‌آموزان و تنظیم زمان برای پاسخ به پرسش باید مورد توجه باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

این روش مهارت هاتی گوش دادن، گفتن، نقد و تحلیل و حافظه شنیداری و قدرت بیان را تقویت می کند و اگر از نتایج بحثها هم گزارشی تهیه شود، به تقویت چهار مهارت زبانی خواهد انجامید.

۲- روش بحث گروهی: در صورتیکه پرسش و پاسخ از حالت دوطرفه بین معلم و دانش آموز یا دانش آموز و دانش آموز در آید و معلم موضوع مشخصی را در کلاس طرح کند تا دانش آموزان در باره آن با هم مشورت و اندیشه کنند، روش بحث گروهی به کار گرفته خواهد شد. این روش از جمله روشهای فعال و مشارکتی در امر آموزش به شمار می رود. بنابراین دانش آموزان در گروههای مختلف طبقه بندی می شوند و با هدایت معلم به بحث و گفت و گو می پردازند. اهمیت این روش با توجه به ماهیت زبان و ادبیات فارسی زمانی روشن می شود که نمایندگان هر گروه نظر خود را بین می کنند و ضمن گوش دادن به اظهارات دیگر گروهها، به نقد و تحلیل نیز تسلط می یابند. گروه بندی مناسب، کنترل زمان، هدایت و رهبری گروهها، طرح موضوعات مناسب و ... از جمله شرایط اساسی برای به کارگیری این روش است.

۳- ایفای نقش، قصه گوئی و نمایش خلاق: در دوره راهنمایی به ویژه در کتاب فارسی به خوبی می توان از نمایش و قصه گوئی مناسب با سن نوجوانی استفاده کرد. برخی از دروس به گونه ای سازمان دهی شده اند که با هدایت معلم می توان مفاهیم مورد نظر را به صورت عینی و محسوس به نمایش گذاشت.

این روشها چنانچه با بحث و تبادل نظر و ارزشیابی در کلاس توأم شود، می توان عالی ترین اهداف آموزش زبان و ادب فارسی را محقق کند. بخشی از این اهداف عبارتند از: ایجاد برقراری ارتباط انسانی و عاطفی، نظم بخشی به افکار و گفتار، پرورش قوه تفکر، استنتاج، رشد و شکوفایی خلاقیت و استعدادهای زبانی و ادبی (خواجه پور، اسماعیلی نظری، ۱۴۰۲).

۴- روش گردش علمی: در این روش معلم برای آشنایی بیشتر دانش آموزان با آثار تاریخی و ادبی و زبانی آنها را به بیرون از کلاس می برد تا از نزدیک به مشاهده بپردازند. دانش آموزان با توضیح دیده ها و شنیده های خود به صورت گفتاری و نوشتاری به پرورش و تقویت مهارت های زبانی و ادبی خود دست می یابند. می توان از آنها خواست تا گزارش تهیه کنند. یادداشت برداری کنند، اطلاعات حاصله را طبقه بندی کنند و زیبایی های مشاهده شده را وصف کنند و یا آنها را به تصویر بکشند تا بدین ترتیب به پاره ای از مهارت های نگارشی تسلط پیدا کنند.

۵- روش تفکر استقرایی: از آن جا که تفکر پیوندی ناگسستنی با هر کدام از مهارت های زبانی و ادبی دارد و در روش استقرایی هم تفکر در یک روند متوالی، از آسان به پیچیده سازماندهی می شود، استفاده از این روش می تواند یک فرایند یادگیری مؤثری را تا حصول نتیجه در دانش آموز ایجاد کند. در جریان تفکر، دانش آموزان اطلاعاتی جمع آوری می کنند و آنها را طبقه بندی می کنند و به تفسیر و کشف ارتباط بین یافته های خود می پردازند. از این روش می توان در آموزش نکات املایی، انشایی و در دستور زبان استفاده کرد.

۶- بدیعه پردازی: با توجه به این که زبان و ادبیات فارسی ماهیتاً با خلق و آفرینش و تولید اندیشه های بدیع ارتباطی نزدیک و تنگاتنگ دارد، از این روش ممتمی توان برای آموزش انشا و نگارش خلاق استفاده کرد. بر اساس این روش دانش آموزان با بحث کردن در باره موضوع انشا، قیاس کردن، بیان احساسات خود و ... به تفکر خلاق و پرورش عواطف دست می یابند.

۷- روش حل مسئله: در این روش مسئله ای مطرح می شود که می تواند از گرفتاری قهرمان قصه شروع شود. دانش آموزان به توصیف و تبیین مسئله می پردازند، راه حل یا راه حل هایی برای آن پیدا می کنند. پس از بحث و گفت و گو، معلم نظرات خود را درباره حل مشکل قهرمان داستان ارائه می دهد. دانش آموزان به بررسی علت وقوع حوادث در قصه ها می پردازند و ارتباط علت و معلولی وقایع را کشف می کنند؛ ایده ها و نظرات و نظرات مختلف را به یکدیگر مربوط و مقایسه می کنند و نتایج داستانها را پیش گوئی می کنند. مطالب ذکر شده می تواند در دو گونه بیانی یعنی گفتاری و نوشتاری مطرح شود. در دوره راهنمایی می توان از دانش آموزان خواست تا درباره شنیده ها و یا خوانده های خود به قضاوت و داوری بپردازند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۸- روش واحد کار: از این روش می‌توان برای آموزش انشا و فعالیت‌های خارج از کلاس استفاده کرد. بدین ترتیب که شاگردان بر اساس موضوعات تعیین شده به صورت گروهی یا فردی به دنبال جمع آوری اطلاعات در خارج از کلاس می‌روند و گزارشی تهیه می‌کنند سپس این گزارش را در کلاس عرضه می‌کنند. موضوعاتی از قبیل سرگذشت شاعران، نویسندگان، شخصیت‌های علمی، اجتماعی و مذهبی، می‌تواند برای استفاده از این روش مورد نظر باشد. این روش می‌تواند برای تقویت حس پژوهش و تقویت مهارت‌های جستجوگری مؤثر باشد.

۹- روش کارآیی تیم: دانش آموزان را به گروه‌هایی تقسیم می‌کنند و هر یک از اعضای گروه تکلیف مشخص شده را به طور انفرادی می‌خواند، بعد به سوالهای آزمون که در اختیار او قرار می‌دهند، پاسخ می‌دهد؛ سپس در گروه نیز درباره پاسخ‌های خود گفت و گو می‌کنند و دلائل انتخاب یا رد آن را ارزیابی می‌کنند. در مرحله بعد، کلید سوالها در اختیار دانش آموز قرار می‌گیرد و اعضای گروه درک عمیقی از بهترین پاسخ بدست می‌آورند. بعد از آن اعضای گروه پاسخ‌های فردی و گروهی را نمره گذاری و نمره مؤثر بودن یادگیری محاسبه می‌کنند. از این روش در کلاس‌های فارسی و در تدریس حوزه‌های مخلف از قبیل متن درس‌ها، انجمن تمرین‌ها، املا و انشا، دستور و آرایه‌ها می‌توان بهره گرفت.

۱۰- روش تدریس اعضای تیم: این طرح، این امکان را می‌دهد که مقدار زیادی از موضوع درسی طی یک دوره زمانی کوتاه با مطالعه گروه، تحت پوشش قرار گیرد. در انتخاب متن مورد تدریس باید در نظر داشت که متن به بخش‌های مستقل از یکدیگر قابل تقسیم باشد. بخش‌ها نیز از نظر طول و دشواری تقریباً برابر باشند. دانش آموز یک بخش از موضوع تعیین شده را مطالعه می‌کند، سپس با هم‌تاهای خود که مسئول بخش مشترکی هستند، دور هم جمع می‌شوند و برای رفع اشکال‌های خود تبادل نظر می‌کنند. سپس به گروه خود بر می‌گردند و به ترتیب از اول بخش تا آخر بخش را به نوبت تدریس می‌کنند.

۱۱- روش قضاوت عملکرد: در این طرح درک روشنی از معیارها، آنان را قادر می‌سازد تا درباره کیفیت کار خویش قضاوت کنند. در این صورت می‌توانند تا حدودی از ارزیابی کارشان توسط دیگران بی‌نیاز شوند. سپس هر شخص کار خویش را ارائه می‌دهد. اعضای گروه، کار هر فرد را با دیگری و با معیارهایی که فرا گرفته‌اند، مقایسه می‌کنند. هر فرد انتقادهایی را که به کارش شده است، دریافت می‌کند؛ مثلاً معلم از دانش آموزان می‌خواهد تا ویژگی‌های یک شعر خوب را بیان و جمع بندی کنند. پس از بیان نظرات مختلف توسط گروه‌ها، معلم معیارهای علمی را ارائه می‌دهد و بدین ترتیب آنها عملکرد خود را مورد تجدید نظر و ارزیابی قرار می‌دهند (علی زاده، ۱۴۰۱).

۱۲- روش روشن سازی طرز تلقی: اولین مرحله در روشن سازی طرز تلقی، به فراتگیران کمک می‌کند تا آنان با پاسخ دادن به یک سؤال و یا تکمیلیم جکله، طرز تلقی خود را ارزیابی کنند، سپس فراگیران دور هم جمع می‌شوند تا این طرز تلقی را بررسی کنند و به کمک شرایط شناخته شده و اطلاعاتی که در اختیار دارند، روی بهترین طرز تلقی به توافق برسند، سپس هر فرد پاسخ خود را ارائه می‌دهد تا ارزیابی شود. طرز تلقی افراد پس از بحث نیز ارزیابی می‌شود تا مشخص شود که آیا تغییری رخ داده است یا خیر. بنابراین، این روش فراگیران را قادر می‌سازد که کشف کنند: «آیا طرز تلقی‌شان بر یک پایه محکم از حقایق، اطلاعات و منطق استوار است؟»

روش‌های خواندن

الف- روش بلند خوانی: بلند خوانی در شروع خواندن روشی مؤثر است؛ زیرا در آن از دو فرایند ادراکی یعنی تمیز شنیداری و تمیز بصری استفاده می‌شود اما در دوره راهنمایی با توجه به آموزش‌های دوره ابتدایی و ویژگی‌های شناختی دانش آموزان بهتر است از شیوه‌های مختلف صامت خوانی استفاده شود. این روش برای تند خوانی و مطالعه صحیح مفید است.

ب- روش صامت خوانی: روش‌هایی که در زیر می‌آید بیش‌تر مبتنی بر صامت خوانی‌اند:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- ۱-دقیق خوانی: در این نوع خواندن دانش آموز به درک کامل متن خواندنی و نگه داری آن به طور منظم در حافظه می‌رسد. او به افکار اصلی نویسنده پی می‌برد؛ به ارتباط بین مطالب می‌پردازد؛ خلاصه متن را بیان می‌کند و از آن نتیجه گیری می‌کند. معلم برای سنجش این نوع خواندن صامت می‌تواند سؤالاتی از متن بپرسد که مفاهیم متن را مورد سنجش قرار دهد.
- ۲-خواندن تجسّسی: هدف این نوع خواندن درک عمیق‌تر، تحریک حس کنجکاوی و مشارکت فعالانه در مطالعه است. برای رسیدن به اهداف مذکور لازم است قبل از مطالعه سؤالاتی از متن انتخاب شود تا از این طریق ذهن دانش آموز هنگام مطالعه به سمت یافتن پاسخ‌ها هدایت شود.
- ۳-خواندن انتقادی: در این روش دانش آموزان متن در سرا مطالعه می‌کنند، سپس در باره ویژگی‌های متن و نوع نوشته و سبک نویسنده یا شاعر و قالب درس بحث و گفت و گو می‌کنند و در پایان نظر نهایی خود را نسبت به متن خوانده شده ارائه می‌دهند. در این روش، دانش آموز به تجزیه و تحلیل مطالب، ارزش‌گذاری و قضاوت مطالب و برقراری ارتباط بین جوانب مختلف مطالب می‌پردازد.
- ۴-خواندن التذّاذی: خواندن برای درک زیبایی‌ها، روش مؤثری برای پرورش حس زیبایی‌شناسی و تقویت ذوق ادبی است. بهتر است دانش آموز بیش‌تر به دنبال یافتن زیبایی‌های موجود در نثر و شعر باشد؛ مانند یافتن تشبیهات، ضرب‌المثل‌ها، وزن و قافیه، موسیقی موجود در شعر و...
باتوجه به این که یکی از اهداف آموزش زبان و ادبیات فارسی تلطیف عواطف والتذّاذ ادبی است، در متون هنری و ادبی مانند اشعار برتر و متن‌های تأثیرگذار داستانی و ادبی به این نوع خواندن تأکید می‌شود. معلم می‌تواند به تناسب سر فصل‌ها و عناوین دروس قطعات زیبایی از نظم و نثر را انتخاب و در کلاس با لحن و آهنگی مناسب قرائت کند. در این نوع خواندن درک مطلب هدف نیست؛ بلکه باید متونی ارائه شود که با آن التذّاذ و پرورش ذوق ادبی عملی شود.
- ۵-خواندن مروری (کل خوانی): در این شیوه، خواننده با اندکی تورق برای به دست آوردن اطلاعات مهم و مرور سریع نوشته‌ها در کمترین زمان، عناوین اصلی و واژگان کلیدی را از نظر می‌گذراند تا با ساختار کلی اثر آشنا شود (کمال‌خانی، ۱۴۰۱).

نتیجه گیری

روش‌های تدریس خلاق در درس ادبیات فارسی می‌تواند از طریق استفاده از روش‌های متنوعی صورت بگیرد. دانش‌آموزان را تشویق کنید تا به صورت فعالانه کتاب‌ها، داستان‌ها و شعرهایی را در زمینه ادبیات فارسی بخوانند. سپس آن‌ها را به بحث و تبادل نظر درباره آن‌ها تشویق کنید تا بتوانند به عمق موضوع پی ببرند و نظرات خود را با دیگران به اشتراک بگذارند. ادبیات فارسی را با هنرهای دیگری مانند نقاشی، موسیقی یا تئاتر ترکیب کنید. این روش به دانش‌آموزان کمک می‌کند خلاقیت خود را در قالب‌های مختلف بیان کنند و به صورت شناختی به متون ادبی نزدیک شوند. از متون موزیکال و آهنگ‌های مرتبط با ادبیات فارسی استفاده کنید. این روش می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند درک عمیق‌تری از موضوعات ادبی بدست آورند و ذهن خلاق خود را در فضای موسیقی بیان کنند. به دانش‌آموزان فرصت بدهید تا متون خلاقانه خود را درباره موضوعات ادبی بنویسند. این شامل داستان کوتاه، شعر، نمایشنامه یا حتی نقد ادبی می‌تواند باشد. فیدبک مثبت و سازنده به دانش‌آموزان بدهید تا بتوانند ایده‌ها و خلاقیت خود را در نوشتار بهبود بخشند. برنامه‌های کلاسی که بر اساس بحث و تعامل دانش‌آموزان ساخته شده باشد، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا خلاقیت خود را در بیان نظرات و داستان‌ها بیشتر ارتقا دهند. این روش به آن‌ها امکان می‌دهد تا با دیگران به صورت فعال درباره موضوعات ادبی بحث کنند و نظرات خود را بیان کنند.

منابع

۱. مرادی، سید علی، ۱۳۹۹، افزایش خلاقیت و نوآوری دانش آموزان در یادگیری درس ادبیات، کنفرانس ملی پژوهش در روانشناسی، ساری.
۲. فتحی، فرنوش، ۱۴۰۱، بررسی مهم‌ترین شیوه‌های آموزشی و روان شناختی در جهت افزایش اشتیاق و انگیزه دانش آموزان نسبت به یادگیری زبان و ادبیات فارسی، پنجمین همایش بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان.
۳. خواجه پور، میلاد و اسماعیلی منظری، علی، ۱۴۰۲، تأثیر روش‌های تدریس در افزایش و پرورش خلاقیت دانش آموزان ابتدایی، سیزدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی، تهران.
۴. علی زاده، مینا، ۱۴۰۱، روش‌ها و چالش‌های مرتبط با بکارگیری خلاقیت در تدریس و تأثیر آن در افزایش یادگیری دانش آموزان، پنجمین همایش بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان.
۵. کمال خانی، شهرزاد، ۱۴۰۱، تأثیر روش بحث گروهی در کلاس‌های مجازی بر افزایش خلاقیت و پیشرفت تحصیلی درس مطالعات اجتماعی دانش آموزان دختر کلاس چهارم ابتدایی، هشتمین همایش علمی پژوهشی توسعه و ترویج علوم تربیتی و روانشناسی ایران، تهران.